

Előszó

Ez a könyv, a „Memento 70”, amelyet a tisztelt olvasó a kezében tart a 70 évvel ezelőtti történet gyászos, sok ezer (elsősorban magyar, de német, horvát és szerb családok számára is) tragikus események évfordulójára készült és az előző három kiadványnak az átdolgozott és lényegesen bővített kiadása.

Míg az előző három kiadás „Memento” (magyar helyesírással) jelent meg, most a latin nyelvű változatban jelentetjük meg: **Memento!** = Emlékezz!¹ A latin nyelvű cím egyben utalás is arra, hogy a könyv, habár magyar nyelven kerül kiadásra, de lesznek benne német, horvát és szerb szövegrészek is, hisz a gyászos névsorban szerepelnek az említett nemzetekhez tartozó áldozatok is! Örölk is megemlékezünk – de ezt hangsúlyozzuk már húsz éve – minden egyes november 2-i megemlékezésünk alkalmával is!

A megemlékezés céljára a városi vezetés külön bizottságot nevezett ki: „Odbor za komemoraciju nevinim žrtvama stradalim u toku i po završetku II svetskog rata i sahranjenih na teritoriji grada Subotica”². Az a bizonyos „Odbor za komemoraciju” = „Megemlékező bizottság” némi finomításra szorul. Magyarul mi mindig is magunkat „Kegeleti (és nem „megemlékező”) Bizottságnak” neveztük, mert ez fejezi ki legjobban a Bizottság tevékenységének a lényegét: mi kegelettel megemlékezünk az áldozatokról!

Nagyon találó a német „Pietätsausschuss” kifejezés. Az alapja a latin *pius, pietas*³, tehát KÖTELESSÉGÉRZET ÉS KEGELET. Kötelesek vagyunk kegelettel megemlékezni az áldozatokról és ez a Kegeleti Bizottság feladata!

Az adatgyűjtésről és névsor összeállításáról a továbbiakban lesz szó.

NEM AKARJUK, ÉS NEM IS VEHETJÜK ÁT a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság feladatkörét, a bizottság munkájáról Hornyák Árpád történész, a bizottság titkára ad a kötetben beszámolót.

Úgyszintén NEM ENNEK A BIZOTTSÁGNAK A FELADATA megállapítani azt, hogy az áldozatok között voltak-e, avagy nem voltak háborús bűnösök.⁴ Ez a BÍRÓSÁGOK FELADATA és jelenleg is folynak ilyen perek a különböző bíróságokon!

¹ memini, meminisse = emlékszem, gondolok valamire (Burián 1909: 469; s.v. memini; Nagy et al. 1983: 91)

² Megemlékező bizottság az ártatlan áldozatokról, akik a II. világháború alatt és azután estek áldozatul és Szabadka város területén temették el őket.

³ pius = kegyes (Burián 1909: 581; s.v. pius), pietas = kötelességérzet [...], kegelet (Burián 1909: 578; s.v. pietas)

⁴ Mindenesetre bizonyosra vehető, hogy a 12 éves Sóos Dékány Terike nem volt háborús bűnös, úgyszintén kevés a valószínűsége annak is, hogy a 80 éves Kis György nyugalmazott vasutas is háborús bűnös volt.

Az elmúlt húsz év alatt ebben a tekintetben is kaptunk kritikai megjegyzéseket, amely megjegyzések gyakran az emlékpark megrongálásában jutottak kifejezésre – ezekről majd külön fejezetben emlékezünk meg.

A kritikai „megjegyzések”, amelyek az emlékpark rongálásában nyilvánultak meg a *Vergődő Madár* ellopásában érte el tetőfokát.

Mi összegyűjtöttük az adatokat a bejelentések és a számunkra hozzáférhető adatok alapján és tettük közzé lelkiismeretünk szerint a legjobb szándékkal anélkül, hogy bárkit is megbántani szerettünk volna. Már az első kiadásban is hangsúlyoztuk, hogy kiadványunk a megbékélést szolgálja!

Útjára bocsátjuk ezt a könyvet egy középkorból származó Halottak Napján tartott szentmise szertartása énekének az utolsó versszakával:

„Kegyes Jézus kérünk Téged, – add meg nekik békességed! –
*Pie Jesu Domine – Dona eis requiem.*⁵

⁵ Szunyogh, 1933: 1223.

Vorwort

Das vorliegende Buch „Memento 70“, das der verehrte Leser in seiner Hand hält ist zum Andenken an die von 70 Jahren geschehenen tragischen Ereignissen entstanden, von denen tausende (in erster Linie ungarischer, aber auch deutscher, kroatischer und serbischer) Familien betroffen sind. Diese Ausgabe ist die vierte stark erweiterte und wesentlich umgestaltete Fassung gegenüber den drei vorherigen Publikationen.

Während die ersten drei Auflagen unter dem Titel „Mementó„ (in ungarischer Rechtschreibung) erschienen sind, ist die Auflage mit dem Titel „Memento 70“ in lateinischer Schrift entstanden: *Memento!* = *Erinnere dich!*⁶ Dieser auf Lateinisch abgefasste Titel soll auch darauf hinweisen, dass in dem neben den auf Ungarisch geschriebenen Textteilen auch deutsche, kroatische und auch serbische Textteile auftauchen, da auch Angehörigen aus diesen Volksgruppen zum Opfer gefallen sind! Wir wollen auch dieser Menschen, unserer ehemaligen Mitbürgern gedenken, aber das betonen wir schon seit 20 Jahren immer am 2. November an den Allerseelentagen!

Zum Organisieren dieser Gedächtnisfeier hat die Stadtführung einen Ausschuss unter dem Namen „Odbor za komemoraciju nevinim žrtvama stradalim u toku i po završetku II svetskog rata i sahranjenih na teritoriji grada Subotica“⁷. Dieser Begriff „Kommemorationsausschuss“, bedarf doch eine kleine Präzisierung. Die ungarischen Mitglieder dieser Kommission haben sich schon seit Anfang als „Kegeyeleti Bizottság“, also „Pietätsausschuss“, was im Deutschen vollkommen den wahren Sinn dieses Ausschusses ausdrückt und beinhaltet. Wir haben immer mit Pietät der Opfer gedacht!

Das Grundwort stammt aus dem lateinischen *pius, pietas*⁸, also: GNÄDIGES ANDENKEN UND PFLICHTGEFÜHL. Wir sind darauf verpflichtet der Opfer zu gedenken und das ist die Aufgabe unseres Pietätsausschusses!

Wir WOLLEN und auch wir KÖNNEN NICHT die Aufgabe zur Klärung der tragischen Ereignissen des nach dem Serbisch – Ungarischen Abkommen formierten Kommission von Fachleuten ÜBERNEHMEN. Über die Lage der Forschungen wird ein Bericht im vorliegenden Buch stehen.

⁶ memini, meminisse = sich erinnern, an etwas denken (<http://browse.dict.cc/latein-deutsch/P-7.php>; Konstantinović/Petrović 1958: 101; Nagy et al. 1983: 91)

⁷ Kommemorationsausschuss für die unschuldigen Opfer, die während des II. Weltkrieges und danach zum Opfer gefallen sind und auf dem Gebiet von Subotica [Maria Theresiopel] begraben sind.

⁸ pius = gnädig, gütig; s.v. pius), pietas = Pflichtgefühl, liebevolle Gesinnung, s.v. pietas (<http://browse.dict.cc/latein-deutsch/P-7.php>)

Es ist ebenfalls auch NICHT DIE AUFGABE dieses Pietätsausschusses darüber zu entscheiden, ob es unter den Opfern Kriegsverbrecher waren oder nicht⁹. DAFÜR SIND DIE GERICHTE ZUSTÄNDIG und zurzeit laufen auch Prozesse in solchen Angelegenheiten.

Während der vergangenen zwanzig Jahren haben wir schon mehrmals Kritik in diesem Sinne bekommen, diese Kritik manifestierte sich neben der verbalen Form meistens in der Form der physischen Beschädigungen der Gedenkstädte, was zuletzt zum Wegstehlen des Denkmals „*Der verwundete Vogel*“ geführt hat.

Wir haben die Angaben gesammelt, die wir von den Angehörigen und den Bekannten der Opfer bekommen haben oder aufgrund der für uns zugänglichen schriftlichen Quellen/Publikationen feststellen konnten. Diese Angaben veröffentlichen wir nach unserem besten Gewissen, ohne dass wir irgendjemanden beleidigen möchten. Schon in unserer ersten Ausgabe haben wir es betont, dass unsere Publikation der Versöhnung dienen soll!

Wir geben das vorliegende Buch den verehrten Lesern in die Hand mit dem letzten Vers der Sequenz aus der Liturgie, die am Allerseelentag gelesen wird:

„Milder Jesus, Herrscher Du, Schenk den Toten ew'ge Ruh. –
*Pie Jesu Domine – Dona eis requiem.*¹⁰

⁹ Aber es ist sicher, dass das zwölfjährige Mädchen, Terike Sóos Dékány keine Kriegsverbrecherin war und ebenfalls ist es kaum wahrscheinlich dass, Herr György Kis, Eisenbahner a. D. mit seinen 80 Jahren ein Kriegsverbrecher war.

¹⁰ http://de.wikipedia.org/wiki/Dies_iraе#Lateinischer_Originaltext_und_deutsche_.C3.9Cbertragung

Predgovor

Knjiga *Memento 70*, koju cijenjeni čitatelj drži u ruci, sastavljena je za sjećanje na tragične događaje od prije 70 godina koji su pogodili mnogobrojne – prvenstveno mađarske, ali i mnoge njemačke, bunjevačke-hrvatske i srpske obitelji. Knjiga predstavlja 4. izdanje *Mementa*, koje je prerađeno i znatno prošireno u odnosu na tri prethodna izdanja.

Dok su prva tri izdanja imala naslov *Mementó* s mađarskim pravopisom, ovo izdanje nosi naslov na latinskom jeziku: ***Memento!*** – Sjeti se!¹¹ Latinski naziv knjige ukazuje na to da će u knjizi biti dijelova teksta koji su napisani i na njemačkom, na hrvatskom i na srpskom jeziku, jer se među žrtvama nalaze i naši sugrađani koji pripadaju spomenutim narodima. Mi se sjećamo i njih! To naglašavamo već 20 godina svakog 2. studenog na Dušni dan, prigodom naših komemoracija.

Za te komemoracije Gradska uprava Subotice imenovala je poseban odbor: Odbor za komemoraciju nevinim žrtvama stradalim u toku i po završetku II. svjetskog rata i sahranjenih na teritoriju grada Subotice” Ovaj naziv, Odbor za komemoraciju, treba malo precizirati. Mi smo sebe uvijek nazvali „*Kegyeleti Bizottság*” [„Pijetetski odbor”], jer to najbolje ukazuje na stvarnu djelatnost našeg odbora, a to je da se s pijetetom sjećamo naših žrtava.

U njemačkom se jeziku koristi naziv „Pietätsausschuss” [„Pijetetski odbor”], a osnova riječi potječe iz latinskog *pius*¹², *pietas*¹³, prema tome: OSJEĆANJE DUŽNOSTI I LJUBAZNOSTI. Dužnost je Komemoracijskog odbora da se s pijetetom¹⁴ sjeća žrtava!

Međutim NIJE DUŽNOST OVOG ODBORA UTVRDITI, je li među žrtvama bilo ili nije bilo ratnih zločinaca?¹⁵ ODLUČIVANJE O TOME JE ZADAĆA SUDOVA, tako da se i danas vode ovakvi postupci na raznim sudovima.

U posljednjih dvadeset godina u svezi s ovim pitanjem dobili smo i kritičke primjedbe. Te su se primjedbe iskazivale ne samo u verbalnom, nego i u fizičkom oštećenju spomen-parka. Ove „kritičke primjedbe” dosegle su svoj vrhunac krađom *Ptice slomljenih krila* iz spomen-parka.

¹¹ memini, meminisse = sjećati se, opominjati se čega, pamtiti što (Divković, 1990: 640); memento = sjeti se, a to je imperativ od memini, meminisse (Konstantinović/Petrović, 1958: 101).

¹² pius = 2) tičući se ljudi: ljubazan, nježan prema roditeljima, djeci [...] (Divković, 1990: 799)

¹³ pietas = „ b) osjećanje dužnosti prema roditeljima, djeci [...]” (o. c. 796)

¹⁴ pijetet: „Uspomena puna poštovanja ljubavi prema nekom ili nečem, iskrena i zahvalna ljubav prema otadžbini, roditeljima, a naročito prema dragim pokojnicima.” (<http://vukajlija.com/pijetet/681225>)

¹⁵ Ali svakako se sa sigurnošću može tvrditi, da dvanaestogodišnja djevojčica Terike Soós Dékány, i osamdesetogodišnji György Kiss nisu bili ratni zločinci.

Mi smo prikupili podatke o žrtvama na temelju nama dostupnih podataka. Činili smo to uz najbolju namjeru, ne želeći ikoga uvrijediti, pa smo stoga već u prvom izdanju našeg *Mementa* (1994.) naglasili kako želimo da ovo izdanje posluži pomenju.

Puštamo ovu knjigu na svoj put sa završnim riječima jedne pjesme iz srednjeg vijeka, koja se moli na Dušni dan po katoličkim obredima:

Milostivi Isuse, neka počivaju u miru!
„Pie Iesu Domine, dona eis requiem!”

Предговор

Књига *Memento 70*, коју цењени читалац држи у руци, састављена је за сећање на трагичне догађаје од прије 70 година који су погодили многобројне – првенствено мађарске, али и многе немачке, бињевачке-хрватске и српске породице. Књига предсравља 4. издање Мемента које је прерађено и знатно проширено у односу на три претходна издања.

Док су прва три издања имала наслов *Memento* са мађарским правописом, ово издање носи наслов на латинском језику *Memento!* – Сети се!¹⁶ Латински назив књиге указује на то да ће у књизи бити делова текста који су написани и на немачком, на хрватском и на српском језику, јер се међу жртвама налазе и суграђани који припадају споменитум народина. Ми се сећамо и њих! То наглашавамо већ 20 година сваког 2. новембра на Душњи дан прликом наших комеморација.

За те комеморације Градска управа Суботице именовала је посебан одбор: Одбор за комеморацију невиним жртвама страдалим у току и по завршетку II светског рата и сахрањених на територији града суботице,. Овај назив Одбор за комеморацију, треба мало прецизирати, ми смо себе увек називали „*Kegyeleti Bizottság*„ [=Пијететски одбор], јер то најбоље указује на стварну делатност нашег одбора, а то је да се са пијететом сећамо наших жртава.

У немачком се језику користи назив „*Pietätsausschuss*„ [=Пијететски одбор], а основа речи потиче *pius*¹⁷, *pietas*¹⁸, према томе: ОСЕЋАЊЕ ДУЖНОСТИ И ЛУБАЗНОСТИ. Дужност је Комеморњацијског одбора да са пијететом¹⁹ сећа жртава!

Међутим није дужност овог одбора утврдити, је ли међу жртвама било или није било ратних злочинаца?²⁰ Одлучивање о томе је ЗАДАТАК СУДОВА, тако да се и данас воде овакви поступци на разним судовима.

У последњих двадесет година у вези са овим питањем добили смо и критчке примедбе. Те су се примедбе исказивале не само у вербалном, него

¹⁶ *memini, meminisse* = сећати се, опомињати се чега, нешто памтити (Divković, 1990: 640); *memento* = сети се, а то је императив од *memini, meminisse* (Konstantinović/Petrović, 1958: 101).

¹⁷ *pius* = 2) тичучи се људи: љубазан, њежан према родитељима, деци [...] (Divković, 1990: 799)

¹⁸ „b)осећање дужности према родитељима, деци [...]” (о. с. 796)

¹⁹ „Успонмеа пуна поштовања љубави према неком или нечем, искрена и захвална љубав према отаџбини, родитељима, а нарочито према драгим покојницима.,, <http://vukajlija.com/pijetet/681225>

²⁰ Али свакако се са сигурношћу може тврдити, да дванаестогодишња девојчица Терике Шош и осамдесетогодишњи Ђерђ Киш нису били ратни зочинци.

и у физичком оштећењу спомен парка. Ове „критичке примедбе,, досегле су свој врхунац крајом Птице сломљених крила из спомен парка.

Ми смо прикупили податке о жртвама на основу нама доступних података. Чинили смо то уз најбољу намеру, не желећи икога увредити, па смо стога већ у првом издању нашег Мемента (1994), нагласили како желимо да ово издање послужи помирењу.

Пуштамо ову књигу на свој пут са завршним речима једне песме из средњег века, која се моли на Душни дан по католичким обредима:

Милостиви Исусе, нека почивају у миру!
„Pie Iesu Domine, dona eis requiem!”